

Rapport 2006:31

Arkeologisk förundersökning

Hälla 5:1

Västra Husby socken
Söderköpings kommun
Östergötlands län

Mattias Schönbeck

Hälla 5:1

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning och bakgrund	4
Topografi och fornlämningsmiljö.	4
Ortnamn	4
Syfte och metod	6
Resultat	6
Referenser	6
Tekniska uppgifter.	8

Ö S T E R G Ö T L A N D S   L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

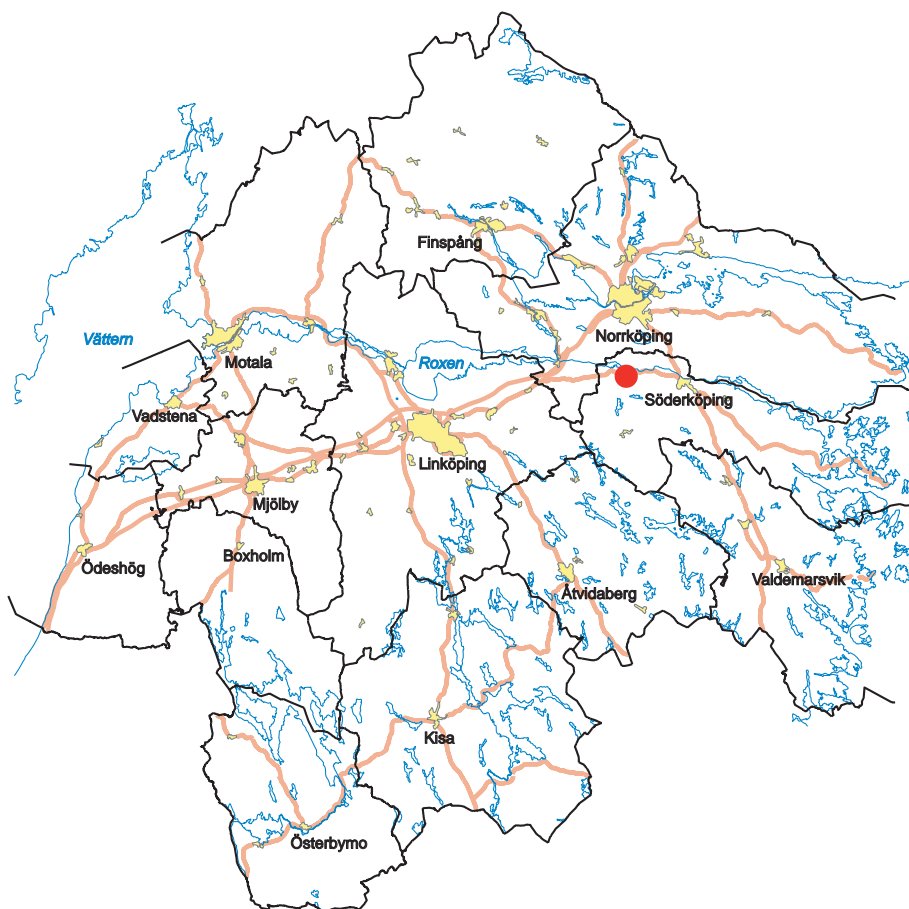
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

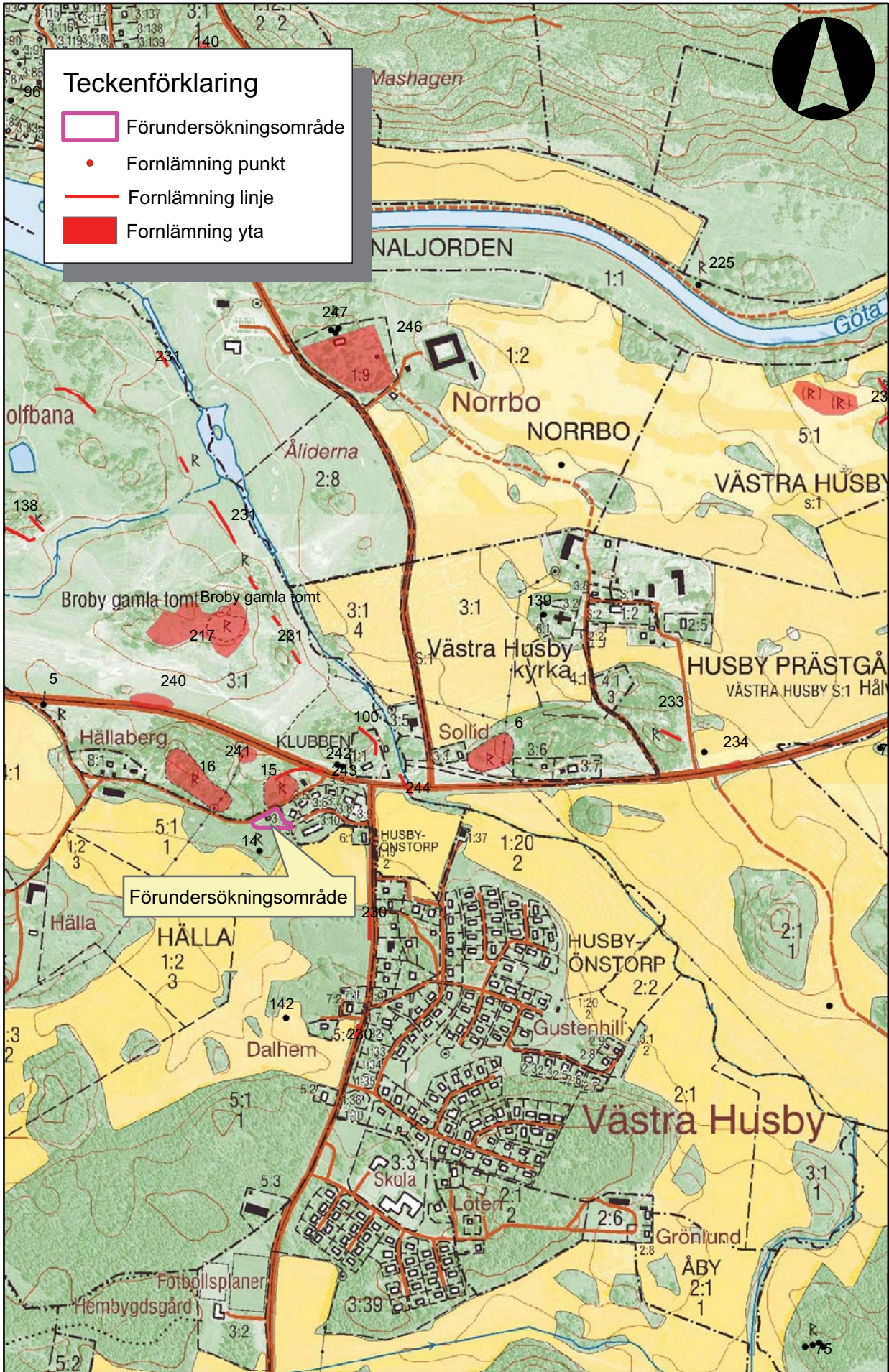
Sammanfattning

Inför planer att bygga ett enfamiljshus inom fastigheten Hälla 5:1, Västra Husby socken, Söderköpings kommun, utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i enlighet med länsstyrelsens beslut. Vid den aktuella förundersökningen undersöktes ca 1 500 m², varav intensivt totalt ca 40 m² fördelade på 3 sökschakt.

Merparten av de schaktade ytorna har tidigare utgjort åkermark. Inga fynd eller lagskyddade lämningar påträffades i samband med den arkeologiska förundersökningen.

Mattias Schönbeck
antikvarie

Karta över Västra Husby. Undersökningsområdet markerat.

1:10 000

Inledning och bakgrund

Inom fastighetens norra del planeras ett enfamiljshus att byggas. I nära anslutning till aktuellt område finns flera registrerade fornlämningar. Flertalet av dessa utgörs av gravar, såväl ensamliggande (RAÄ 14) som samlade i gravfält (RAÄ 15 och 16). Förundersökningsområdet ligger väster om den riksrekända försvarsvalLEN Götavirke.

Det aktuella området utgörs i dag av en äldre tomt med ett torp och en äldre smedja. Dessa byggnader kommer att stå kvar. De aktuella områdena för den arkeologiska förundersökningen ligger inom såväl det regionala kulturminnesprogrammet (EKSO 15) som riksintresseområde för kulturmiljövården (E 65).

Topografi och fornlämningsmiljö

I det nu aktuella undersökningsområdet och i dess närhet finns ett flertal kända fornlämningar. Dessa utgörs av RAÄ 14 som är en stensättning i krönläge av en mindre bergsrygg. Denna grav ligger ca 45 m från aktuellt undersökningsområde. Betydligt närmare ligger gravfältet RAÄ 15 som består av 15 runda stensättningar. Gravfältet ligger ca 30 m norr om undersökningsområdet. Ytterligare ett gravfält finns i närområdet, RAÄ 16, som består av 8 högar och 36 runda stensättningar. Detta gravfält ligger ca 70 m nordväst om undersökningsområdet. Mellan byggnadstomten och de två gravfälten löper den gamla landsvägen, som idag är en mindre grusväg. Det är sannolikt att de ovan beskrivna fornlämningarna har en större utbredning än vad som framgår ovan mark. Platsens topografiska läge är dessutom av sådan karaktär att boplatzlämningar dolda under mark kan förekomma.

Ortnamn

Att bygden Västra Husby har en anseelig ålder visar inte minst fornlämningsbeståndet, men även gårds- och naturnamn visar detta. Merparten av namnen kan skriftligen beläggas till medeltid men dateringarna kan rent språkligt i vissa fall dras ner till åtminstone yngre järnålder.

Västra Husby ligger i Hammarkinds härad. Häradindelningen, som idag mer eller mindre har förlorat sin funktion, går enligt allmän uppfattning tillbaka till förkristen tid. Häraden har varit gamla enhetsområden för rättsskipning och krigsväsen, antagligen också för kult (Pamp 1980:79). Förledet i häradnamnet Hammarkind är *hammar*, vilket vanligen

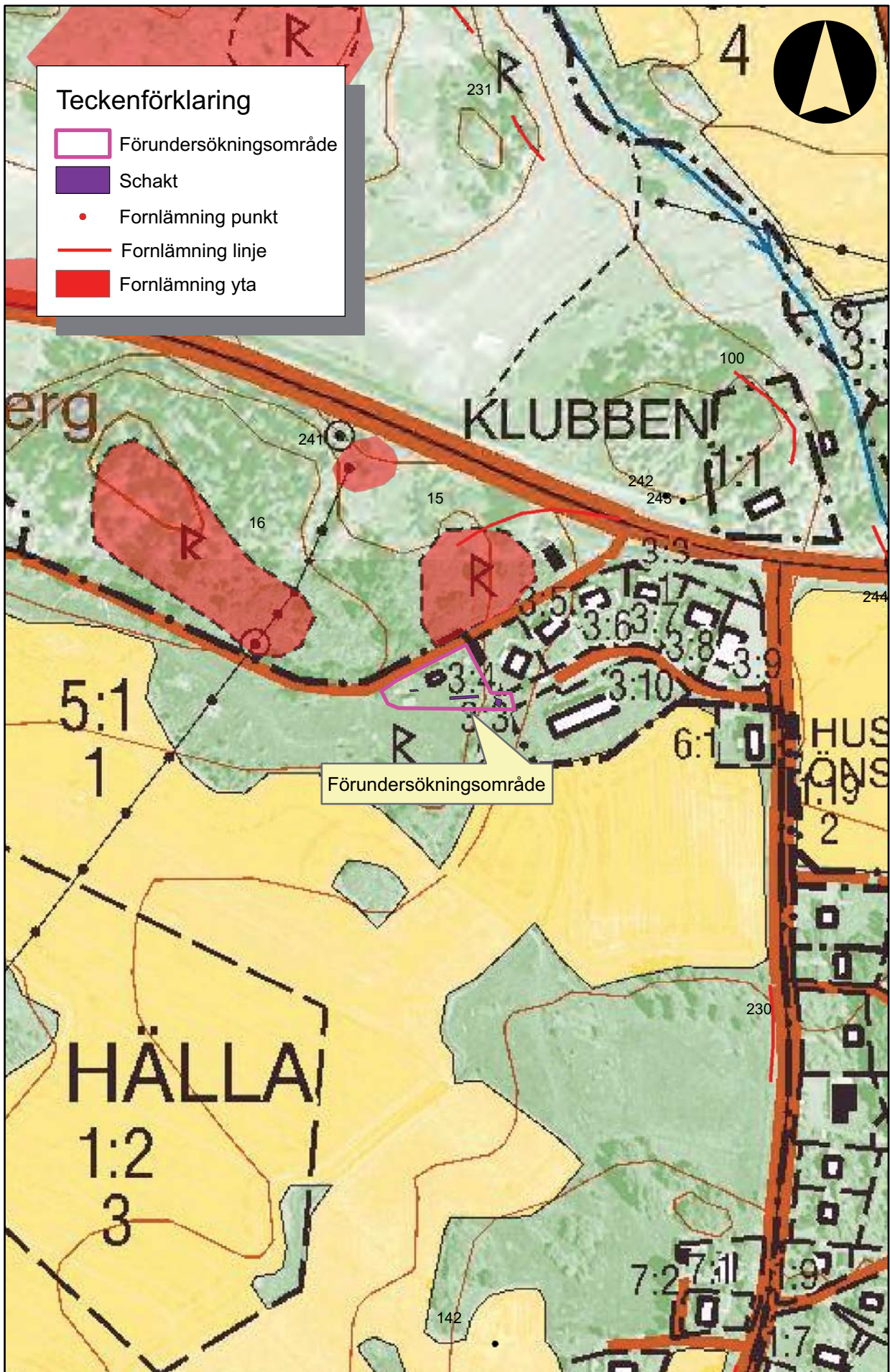
brukar ha betydelsen 'stenig höjd, klippa', men den tolkningen är osäker i detta fall då häradsnamn brukar syfta på en tingsplats eller känd lokalitet med samma namn. Tingsplatsen låg vid slutet av 1480-talet vid Skönberga kyrka i Söderköping (Franzén 1982:5f). Efterledet *-kind* är ett fornsvenskt ord, som troligen är identiskt med det fornvästnordiska *kind*, vilket betyder 'släkt, ätt, folkslag'. Engelskans *kind* har troligtvis samma ursprung. Det äldsta skriftliga belägget för Hammarkinds härad är *hammarkindaheret* från år 1332.

Sockennamnet är lånat från själva kyrkbyn Husby vars äldsta kända skriftliga belägg är från år 1280 (Franzén 1982:61). Socknen benämns i de medeltida handlingarna som *Husby* eller *Husaby* med tillägget *Aspvidh* vilket är en sammansättning av trädnamnet *asp* och det fornsvenska ordet för 'skog' *vidher*. Tillägget är det fornsvenska namnet på den nuvarande häradallmanningen Asveden. Anledningen till att allmanningen finns med i namnet var att undvika förväxling med andra husabyar i östra Östergötland, Östra Husby i Östkinds härad benämndes t ex *Husaby inter Vikas*. Först år 1491 benämns Västra Husby med vädersträcksangivelse *væsthra hwsby* (Franzén 1982:57f).

Primärfastigheten Husby var från början en mycket betydande domän, på vars mark sockenkyrkan har anlagts. Senare har Husby avsköts i tre delar; Norrbo, Snövelstorp och Prästgården (Franzén 1982:61). Den nuvarande kyrkan är från 1817 men föregångaren i sten lär vara invigd omkring år 1186 av biskop Kol (Broocman 1760:308; Ridderstad 1917:578). Möjligen kan det ha funnits en enklare kyrka av trä tidigare. Namnet Husby innehåller det fornsvenska appellativet *husaby(r)*, som varit en beteckning för kronogods med särskild funktion i den äldre centrala förvaltningen (Franzén 1982:62).

Det äldsta skriftliga belägget för Norrbo är från början av 1400-talet. Efterledet *-bo* är det fornsvenska ordet *bo* vilket betyder 'bostad, gård'. Eftersom Norrbo varit en del av den gamla kronodomänen Husby är det troligt att gården tjänat som boställe för konungens förvaltare eller bryte (Franzén 1982:66).

Vad beträffar namnet Asplången är det troligen bildat av trädnamnet *asp* eller möjligen fisken *asp*. Franzén nämner ytterligare en förklaring på namnet Asplången. Han menar att namnet härrör från ett gammalt ånamn *Aspa*. Huruvida det är Storån eller Lillån som har haft detta namn eller dess betydelse har dock ej varit möjligt att utröna (Franzén 1982:169).

Karta över undersökningsområdet.

1:3 000

Det äldsta skriftliga belägget för Hälla är från 1373. Det är dock osäkert om det är Hälla i Mogata socken som avses. Stavningen under medeltid var *hællom*. Hälla i Västra Husby skrivs *Hellom* år 1543. Det året upptar Hälla ett krono- och ett prästhemman samt skatteutjordar. Namnet är plural av fornsvenskans *hæl(l)* med betydelsen 'berghäll, klippa'.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att fastställa om fast fornlämning skulle beröras av det planerade markingreppet. Den arkeologiska förundersökningen kom att utföras genom sökschaktning med hjälp av grävmaskin inom de ytor som kommer att beröras av de planerade markarbetena.

Resultat

Östergötlands länsmuseum utförde en arkeologisk förundersökning inför avstyckning och nybyggnation av enfamiljshus.

Inom undersökningsområdet upptogs flera schakt där markarbete planeras. Stora delar av aktuellt undersökningsområde har tidigare varit uppodlade. Inga fornlämningar eller fynd framkom.

Bild 1. Schakt 1 från väster. Foto Mattias Schönbeck, ÖLM.

Referenser

Arkiv

Fornminnesregistret, FMIS, Riksantikvarieämbetet.

Språk- och Folkminnesinstitutet (SOFI), Namnavdelningen, Uppsala.

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

Litteratur

Broocman C F. 1760. *Beskrivning öfver the i Östergötland befintlige Städer, Slott, Sockne-Kyrkor, Socknar, Säterier, Öfwer-Officers-Boställen, Jernbruk och Prestegårdar, med mera*. 1-2. Norrköping.

Franzén G. 1982. *Ortnamnen i Östergötlands län*. Del 11. Hammarkinds härad. Uppsala.

Natur Kultur. 1986. *Miljöer i Östergötland. Naturvårdsplan och kulturminnesvårdsprogram*. Länsstyrelsen i Östergötlands län 1983. Linköping.

Pamp B. 1988. *Ortnamnen i Sverige*. Studentlitteratur. Lund.

Ridderstad A. 1917. *Östergötlands beskrivning II:2*.

Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige, 1990. Förteckning. Underlag för tillämpning av NRL 2 kap §6. Riksantikvarieämbetet. Uppsala.

Schönbeck M. 2003. *Härdar, stolphål och greener*. Utbyggnad av golfbanan vid Söderköpings golfklubb. Norrbo 1:2 och Västra Husby 5:1, Västra Husby sn. Söderköpings kommun. Östergötland. Rapport Östergötlands länsmuseum 46:2003.

Svenskt ortnamnslexikon. 2003. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Red. Mats Wahlberg. Uppsala.

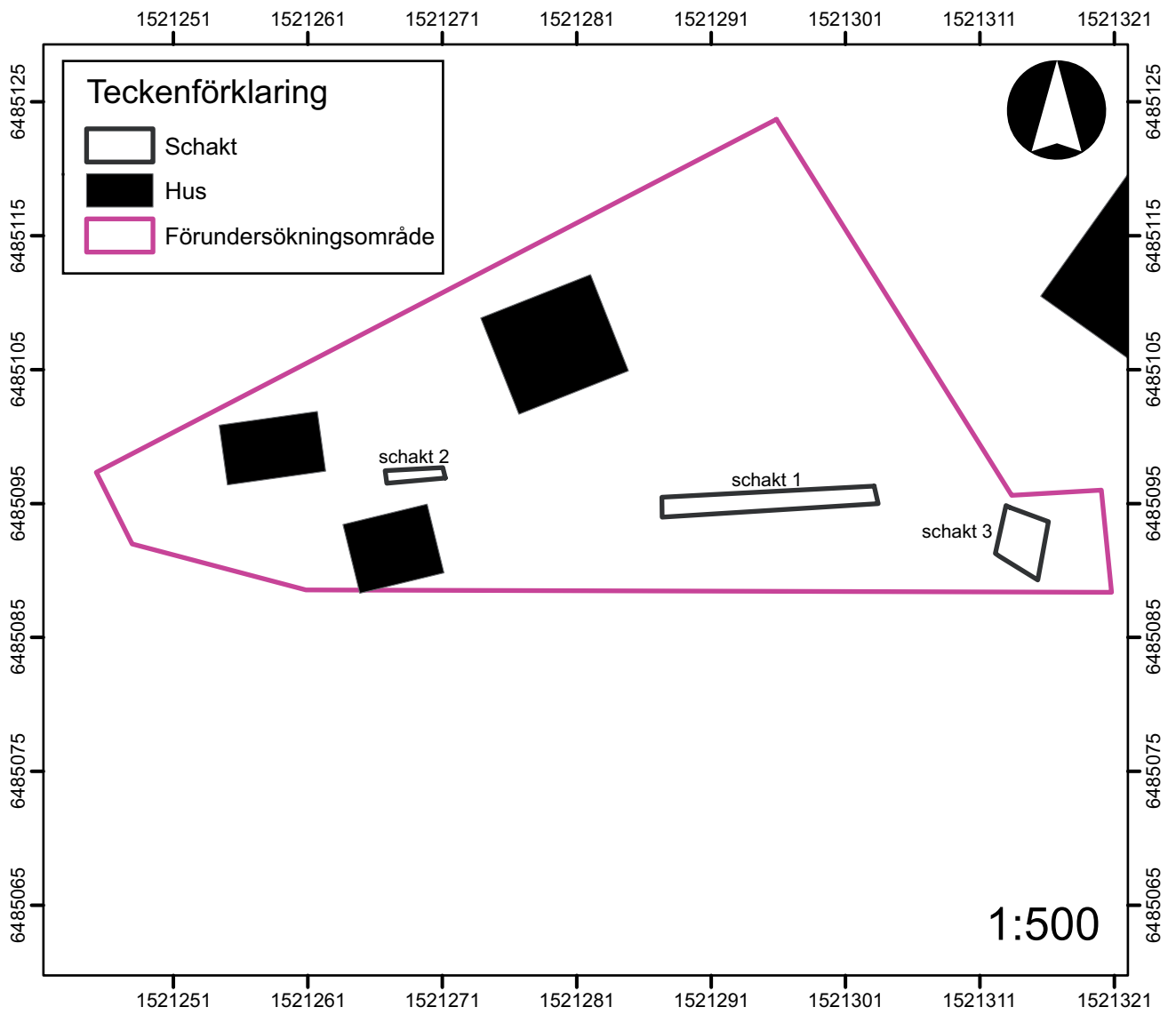

Bild 2. Schakt 2 från sydöst. Foto Mattias Schönbeck, ÖLM.

Tekniska uppgifter

Fastighet	Hälla 5:1
Socken	Västra Husby
Kommun	Söderköping
Landskap	Östergötland
Län	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 14-16
Ekonomiska kartans blad	8G 7e
Koordinater	X6485088-6485124, Y1521249-1521323
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Höjdsystem	RH 00
Länsstyrelsens beslut	2005-06-29
Länsstyrelsens diarienummer	431-9215-05
ÖLM diarienummer	375/05
ÖLM kontonummer	530319
Uppdragsgivare	Inge Adamsson/Berit Andersson
Kostnadsansvarig	Gunnar Anderssons DB
Projektledare	Mattias Schönbeck
Personal	-
Fältarbetstid	2 tim
Totalt undersöktes	1 500 m ²
Därav intensivt	ca 40 m ²
Fynd	Nej
Foto	Digital
Analys	Nej
Grafik	Mattias Schönbeck
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2006:31 © Östergötlands länsmuseum

Inför planer på att bygga ett enfamiljshus inom fastigheten Hälla 5:1, Västra Husby socken, Söderköpings kommun, utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i enlighet med länsstyrelsens beslut. Vid den aktuella förundersökningen undersöktes ca 1 500 m², varav intensivt totalt ca 40 m² fördelade på 3 sökschakt.

Merparten av de schaktade ytorna har tidigare utgjort åkermark. Inga fynd eller lagskyddade lämningar påträffades i samband med den arkeologiska förundersökningen.